

(a mnohdy nevhodně) používaného pojmu „balkanizace“. V závěru konstatuje, že nacionalismus není globálním politickým programem a že heslo o sebeurčení národů již nenabízí program pro XXI. století.

Celkové vyznění knihy, pokud nebylo dosud zřejmé, je shrnuto do aplikace Hegelova citátu, totiž že Minervina sova, která přináší moudrost, vylétá za soumraku. Je proto prý dobrým znamením (a je to odpověď i na jednu z prvních otázek, které si Hobsbawm v této knize položil), že nyní krouží nad národy a nacionalismem.

Co se týče formálních záležitostí, nelze recenzované knize téměř nic vytknout. Nesprávný gramatický tvar „dvěmi“ (s. 29) je přitom výjimkou potvrzující pravidlo. Co se týče práce překladatele, lze snad pochybovat jen o správnosti translace „Ein Reich“ jako „jeden stát“ (s. 183), avšak ani tento rozdíl v chápání konceptu říše a státu není zásadní.

Nejnovější vydavatelský počín Centra pro studium demokracie a kultury lze hodnotit jednoznačně kladně. Spolu s připravovaným Gellnerovým Nacionalismem se tak díky brněnskému vydavatelství dostávají (resp. dostanou) české odborné veřejnosti do rukou klasická díla zkoumající fenomén národů a nacionalismu.

Stanislav Balík

**Ján Lid'ák, Viera Koganová,
Dušan Leška:**

POLITICKÉ STRANY A HNUTIA NA SLOVENSKU PO ROKU 1989

Bratislava, Vydavateľstvo Ekonóm 1999,
165 stran, 1. vydání

Recenzovaná publikace představuje vůbec první pokus o souhrnné a komplexní zpracování problematiky formování a následného vývoje slovenského systému politických stran po roce 1989. Dosavadní práce, ve větší či

menší míře zabývající se fenoménem politických stran a hnutí ve slovenském prostředí, akcentovaly především samotnou rovinu vývoje stranického systému a jednotlivých jeho prvků v omezených časových údobích, nejvýrazněji pak v podobě tzv. souhrnných zpráv o stavu společnosti bratislavského Institutu pro veřejné otázky, respektive v souvislosti s partiálními analýzami předvolebních programů či volebních výsledků nebo vlivem politických aktivit jednotlivých stran na formování výstupu slovenského politického systému jako takového. Avšak práce, která by představovala určitou syntézu těchto studií a zaměřila se výlučně na stranicko-politický systém z pohledu jednotlivých etap jeho konstituování do dnešní podoby, doposud chyběla.

Trojice autorů, spjatých s prostředím Ekonomické a Komenského univerzity v Bratislavě, tak byla za této výchozí situace při koncipování textu ovlivněna minimálně dvěma podstatnými skutečnostmi, jež dále vyzdvihují význam práce. První moment byl již částečně naznačen; jedná se ve své podstatě o úvodní studii v celém kontextu slovenské politologie, z čehož vyplývá celková náročnost zvoleného úkolu. Druhým je pak příliš krátký časový odstup od popisovaných událostí, který zákonitě redukoval možnost zachycení některých vývojových trendů a ve svých důsledcích znamenal zvýraznění deskripce dynamických prvků systému před hlubší analýzou, a to zvláště s ohledem na význam výsledků posledních parlamentních voleb v roce 1998. Autoři v této souvislosti však částečně paradoxně kladou důraz na zachycení vývoje časového úseku ohraničeném parlamentními volbami v roce 1994 a 1998, což dokumentuje především délka této kapitoly; v menším rozsahu se věnují předchozím obdobím, která redukuji zmíněná negativa, neboť jak z hlediska vývoje institucionálního rámce, tak i zřejmých trendů představují relativně uzavřenější období (především pak mezi listopadovými událostmi v roce 1989 a všeobecnými volbami v roce 1992 či zánikem československé federace).

Knihy je na základě kritéria uskutečněných parlamentních voleb rozčleněna do pěti základních kapitol, které mapují vývoj slovenského stranicko-politického systému v obdobích 1989 – 1990, 1990 – 1992, 1992 – 1994 a konečně 1994 – 1998. Úvod je pak shrnutím obecných otázek a problémů výzkumu politických stran a typologizace stranických soustav s akcentem na důležitost jejich významu pro fungování veřejného života a státu (s. 7). Každá z předchozích kapitol zachovává jednotnou strukturu: v úvodu jsou zachyceny esenciální momenty z hlediska vývoje stranického systému ve své jednotě a následně jsou analyzovány jednotlivé politické subjekty, přičemž ty jsou navíc rozděleny do podkapitol vládní a opoziční. Autoři postupně rozebírají jejich historii, programatiku a snaží se o typologické zařazení. Těžiště práce (svým rozsahem představuje téměř polovinu knihy) je období působení tzv. třetí vlády Vladimíra Mečiara, která byla vytvořena po parlamentních volbách v roce 1994 jako koalice Hnutí za demokratické Slovensko, Sdružení dělníků Slovenska a Slovenské národní strany. Ve shodě s Grigorijem Mesežnikovem a Soňou Szomolányi autoři spatřují možnost vytvořit vládu tak ideologicky vzdálených subjektů za důsledek „širokospektrálnosti“ HZDS, jež v sobě obsahovalo jak prvky pravicové nacionální rétoriky, tak i levicové egalitářské apelace (s. 84). Celou takto vzniklou koalici autoři hodnotí jako účelové seskupení, přičemž její postup byl podmíněn politikou HZDS a jejího nejužšího vedení v čele s Vladimírem Mečiarem (s. 85). Vznikla tak situace, která vytvářela rámec, ve kterém se HZDS mohlo pohybovat a který jej logikou svého vývoje vtláčil další specifické črty (s. 87).

Monografie přináší velké množství primárních informací a následné analýzy zakládá na bohaté pramenné základně. Z jejího obsahu je zřejmá snaha autorů zpřístupnit co největší množství údajů mapujících vývoj slovenských politických stran, avšak v některých úsecích by práci dále zkvalitnila větší struktu-

rovanost textu, například prostřednictvím rozdělení kapitol na jednotlivé tematické oblasti. To by umožnilo snadnější orientaci právě s ohledem na popisovanou informační hutnost. V souvislosti s tímto je pro jednotlivé kapitoly signifikantní, že autoři částečně opouštějí rovinu stranického systému a věnují pozornost spíše obecnému vnitropolitickému vývoji Slovenské republiky a přibližují se v úvodu recenze zmíněným studiím. Samotná práce se tak stává cenným zdrojem pro pochopení slovenských moderních politických dějin, a to právě z perspektivy jejich klíčových prvků – politických stran, které v období rozpadu československé federace dostaly jedinečný prostor pro formování nových základů slovenské politiky jak nově vymezeným ústavním rámcem, tak i utvářením nových tradic a zvyklostí postavených na mimoprávním základě.

Na druhou stranu autoři pouze okrajově rozebírají organizační strukturu politických subjektů, respektive pravděpodobně záměrně se nevěnují politickým aktivitám na regionální a komunální úrovni. Z hlediska případné další práce s textem by bylo zcela jistě podnětné analyzovat některé obecně známé nebo odborně zmapované (viz práce sociologa Vladimíra Krivého) regionální odlišnosti v souvislosti s interakcemi a odlišnostmi od celoslovenského stranického systému.

Knihy rovněž nabízí řadu otázek, které mají potenciál vyvolat další odbornou diskusi. Nemá smysl věnovat pozornost všem, ty nejvýraznější vystupují zvláště s procesem utváření půl stranického systému, tedy strukturou a fungováním Slovenské demokratické koalice nebo typologizací Hnutí za demokratické Slovensko. Takovou diskusi by mohla vyvolat klasifikace HZDS jako politického hnutí, i přestože podle známých definic politické strany naplňuje její koncept již z období po svém zformování v roce 1991, kdy byla vybudována pevná organizační struktura, proběhl proces institucionalizace a HZDS se profilovalo jako subjekt snažící se oslovit

všetchny potenciální voliče. Poslední změny v HZDS po sněmu v roce 1999, kde bylo rozhodnuto o oficiální přeměně na politickou stranu, ukazují na účelovost této vlastní sebeinterpretace a spíše odkazují na nedůvěru politických špiček HZDS vůči řešení společenských konfliktů na úrovni soutěžení politických stran a dávání přednosti ideově nevyhraněnému hnutí.

Ke škodě komplexnosti textu se autoři zaměřují pouze na parlamentní politické subjekty, přičemž některé menší strany s omezeným počtem mandátů nebo zcela bez zastoupení v Národní radě SR jsou v neadekvátním prostoru zachyceny v rámci podkapitol věnovaných jiným stranám či vůbec (Komunistická strana Slovenska, Nová agrární strana).

Publikace *Politické strany a hnutia na Slovensku po roku 1989* je podnětným momentem především z hlediska dalšího studia slovenského stranického systému a jako taková si zaslouží pozornost především množstvím prezentovaných informací.

Tomáš Urubek

Robert A. Dahl:

O DEMOKRACII

Даль Роберт: О демократии, Aspekt Press Moskva 2000, (*originál: Robert A. Dahl: On Democracy, Yale University 1998*), 208 strán, ISBN 5-7567-0244-X

Dnes sa demokracia nechápe len ako prejav všeobecnej vôle rovných. Proces prejavu všeobecnej vôle však nemožno úplne odmietnuť, pričom formovaná štátna vôľa nie je výlučne výsledkom súzvuku záujmov rovných. Pareto, Michels a Mosca upozornili, že demokratické procedúry sú konštrukcie, ktoré si osvojili elity a ich vodcovia. M. Weber identifikoval byrokratizáciu spoločnosti a upozorňoval na novú etapu racionalizácie života spoločnosti, ktorá prerastá do neracionálnych rozhodnutí. Kla-

sická teória demokracie je produktom optimizmu tej doby, začiatkom 20. storočia sa však spustil proces fundamentálnej kritiky klasického chápania demokracie. Spochybňovanie realizovateľnosti klasickej demokracie vyústilo do nových teórií demokracie.

Výsledkom korekcií chápania demokracie v druhej polovici 20. storočia boli dve interpretácie demokracie: elitárske a pluralistické. Tradíciu pluralistického prístupu k funkciám demokracie rozvíjal K. Deutsch a najmä R. Dahl. Ten nespokojný s americkou a európskou demokraciou rozpracováva koncepciu demokracie a spoločnosti – *polyarchiu*. Prítom pri svojich úvahách vychádza z logiky potreby permanentného reagovania vlády na potreby svojich občanov.

Ak len tak zbežne porovnáme, resp. zoberieme len do rúk, najslávnejšiu prácu R. Dahla *Democracy and Its Critics* (*pozri: Politologický časopis č. 2/1995, alebo Sborník MPÚ 1991*), ktorá je plná elektrizujúcich myšlienok a obsahuje Dahlovo krédo, že demokracia je lepšia a nadradenejšia než všetky ostatné vládne systémy, tak potom práca *O demokracii* je viac menej dobrým a bezpečným sprievodcom po téme demokracia.

Knihu – sprievodcu *O demokracii* tvoria štyri časti: *Začiatok, Ideálna demokracia, Reálna demokracia, Vhodné a nevhodné podmienky*. Ďalej tri prílohy: *O volebných systémoch, Politické kompromisy v multietnických alebo multikultúrnych krajinách, O množstve demokratických krajín* a okrem tradične citovanej literatúry „sprievodca“ obsahuje aj zvláštnu prílohu – zoznam 53 titulov, ktoré autor odporúča a považuje za vhodné si preštudovať v súvislosti s témou demokracia. V zozname sú takí autori ako Huntington, Vanhanen, Lijphart, Held, Ileghart, alebo Budge či Przeworski.

Pohyb demokracií od malých mestských štátov k väčším a nakoniec až k veľkým mal vážne ako teoretické, tak i praktické dôsledky, čo ale neznamená, že teória bola limitovaná výlučne praxou. Koncom 17. storočia, keď vznikli národné štáty, by myšlienka demokra-